

УДК 351:343.431

МЕЛЬНИК В.І., аспірант кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін
Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна”

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ОРГАНАМИ ПОЛІЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ’ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

***Анотація.** Статтю присвячено дослідженню проблемних питань попередження органами поліції злочинів, пов’язаних з торгівлею людьми, в сільській місцевості через призму соціологічних досліджень, проведених у Київському регіоні; запропоновано організаційні заходи, спрямовані на попередження цього негативного явища органами поліції.*

***Ключові слова:** права людини, поліція, попередження, злочини, пов’язані з торгівлею людьми, сільська місцевість, соціологічні дослідження.*

***Summary.** The article is devoted to the investigation of the problem issues of human trafficking prevention by the police in rural areas through the prism of sociological research conducted in the Kyiv region; offered the organizational measures to prevent this negative phenomenon by police are proposed.*

***Keywords:** human rights, police, prevention, human trafficking, rural areas, sociological research.*

***Аннотация.** Статья посвящена исследованию проблемных вопросов предупреждения органами полиции преступлений, связанных с торговлей людьми, в сельской местности через призму социологических исследований, проведенных в Киевском регионе; предложены организационные мероприятия, направленные на предупреждение этого негативного явления органами полиции.*

***Ключевые слова:** права человека, полиция, предупреждение, преступления, связанные с торговлей людьми, сельская местность, социологические исследования.*

Постановка проблеми. Погіршення суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні, криміналізація суспільства, конфлікт на сході країни призвели до значного зростання організованої злочинності, що, своєю чергою, спричинило появу внутрішньо переміщених осіб. На тлі наростаючої економічної і фінансової кризи, погіршення рівня життя населення, його зубожіння, зростання безробіття, великої кількості біженців і переміщених осіб, неналежного контролю за міграційними процесами широкого розповсюдження набуло таке негативне явище, як торгівля людьми.

Торгівля людьми – один із найтяжчих видів порушень прав людини, це соціальне явище, яке під впливом різноманітних факторів зазнає постійних змін. Через неналежний стан інформування населення і постраждалих з відповідних правових питань, підвищення мобільності населення, поширення трудової міграції, доступність мережі Інтернет, зростання попиту на “послуги приватного характеру” Україна наразі є “постачальником” дешевої робочої сили до інших країн.

Україна є країною походження, транзиту та призначення для чоловіків, жінок і дітей, які вивозяться за кордон з метою комерційної сексуальної експлуатації та примусової праці. Головними країнами призначення для вивезення з України жінок, постраждалих від торгівлі людьми, є Росія, Туреччина, Чехія, Об’єднані Арабські Емірати, Польща, Італія, Ізраїль, Німеччина, Болгарія та Греція. Більшість українців, постраждалих від торгівлі людьми з метою трудової експлуатації, складають чоловіки,

яких піддаються експлуатації в Росії, Чехії та Польщі, де вони працюють переважно на виробництвах, будівництвах та у сільському господарстві. Останнім часом Україна стає країною призначення для людей з інших країн, яких продають та піддають трудовій і сексуальній експлуатації на території нашої держави [1, с. 34].

Сьогодні існує потреба в аналізі соціологічних закономірностей торгівлі людьми, розробці більш ефективних заходів боротьби з цим явищем, зокрема – спрямованих на попередження відповідного злочину.

Результати аналізу наукових публікацій. Питання, пов’язані з порушенням права людини на гідність, є предметом дискусій як практиків, так і науковців, що обумовлено характером і ступенем суспільної небезпеки злочинів, пов’язаних з торгівлею людьми. У спеціальній літературі дана проблема висвітлюється у монографічних дослідженнях, наукових статтях, посібниках. Питання протидії торгівлі людьми, правове регулювання запобігання цьому злочину було предметом дослідження таких учених, як: О. Бандурка, В. Грохольський, Н. Гуророва, С. Гусаров, В. Дубина, В. Іващенко, Г. Жуковська, І. Карпець, В. Козак, О. Копан, Г. Кохан, В. Куц, К. Левченко, Я. Лизогуб, А. Орлеан, В. Панов, В. Підгородинський, А. Політова, О. Святун та ін.

Метою статті є дослідження проблемних питань попередження органами поліції злочинів, пов’язаних з торгівлею людьми, в сільській місцевості через призму соціологічних досліджень, проведених у Київському регіоні, та розроблення на підставі цього організаційних заходів, спрямованих на попередження цього негативного явища органами поліції.

Виклад основного матеріалу. Торгівля людьми – протизаконна торгівля людськими істотами в цілях комерційної сексуальної експлуатації або примусової праці: це сучасна форма рабства. Ця діяльність є найшвидше зростаючою кримінальною діяльністю у світі і пов’язана з незаконною торгівлею зброєю, як другою за величиною після торгівлі наркотиками. Торгівля людьми є злочином проти людяності. Вона включає акт вербування, перевезення, передачі, приховування або одержання людини за допомогою застосування сили, примусу або іншими засобами, з метою її експлуатації. Щороку тисячі чоловіків, жінок і дітей потрапляють до рук торговців людьми, в їхніх власних країнах і за кордоном. Кожна країна у світі є задіяною в торгівлі людьми, чи як країна походження, транзиту чи призначення жертв [2].

Сьогодні нашою країною вживаються рішучі кроки, спрямовані на подолання цього явища. Так, в оприлюдненому Держсекретарем США 28 червня поточного року 17-му Звіті про торгівлю людьми, Україну за значні досягнення у сфері протидії торгівлі людьми, було виведено з Контрольного списку другої групи, де вона перебувала протягом чотирьох років поспіль, та переведено в Другу групу* [3]. З метою вирішення

* Держдепартамент США щорічно готує та оприлюднює доповіді про торгівлю людьми в розрізі країн світу. Країни, дані з яких було отримано, класифікуються за 4 групами, залежно від того, яких зусиль та заходів вживають уряди цих країн для боротьби з торгівлею людьми, а також залежно від того, наскільки забезпечується виконання урядами мінімальних вимог Федерального Закону США – “Акт про захист жертв торгівлі людьми” – (TVPA), що відповідають нормам Палермського протоколу. Класифікація передбачає таку градацію:

до “Першої групи” (Tier 1) належать країни, які повністю відповідають вимогам (стандартам) TVPA, тобто уряди цих країн розуміють наявність такої проблеми, як торгівля людьми, намагаються її вирішити;

до “Другої групи” (Tier 2) належать країни, що не відповідають мінімальним стандартам TVPA, але уряди яких докладають серйозних зусиль з викорінення торгівлі людьми;

цієї проблеми в нашій країні у 2011 році прийнято Закон України “Про протидію торгівлі людьми” [4], на виконання якого створено систему протидії торгівлі людьми та надання допомоги постраждалим особам. Відповідно до цього Закону особи, які постраждали від торгівлі людьми, у разі потреби можуть отримати комплексну психологічну, соціально-педагогічну, соціально-медичну, юридичну, інформаційну допомогу у працевлаштуванні та перекваліфікації й інші види допомоги в одному з діючої мережі центрів соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді або центрів соціально-психологічної допомоги.

Урядом України прийнято Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2020 року; затверджено Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, Порядок взаємодії суб’єктів Національного механізму взаємодії, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, Порядок виплати одноразової матеріальної допомоги постраждалим особам; Стандарти надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми; Методичні рекомендації для державних службовців, які працюють з постраждалими; Методичні рекомендації щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми для використання в роботі державних службовців.

У структурі Національної поліції України створено Департамент боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми (далі – ДБЗПТЛ), який функціонує у складі кримінальної поліції та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов’язаних з нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі.

До завдань ДБЗПТЛ віднесено:

1) участь у реалізації державної політики у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов’язаним з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, правопорушеннями у сфері суспільної моралі, а також внесення на розгляд Голови Національної поліції України та Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо формування державної політики в зазначених сферах;

2) запобігання вчиненню, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, пов’язаних з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушень у сфері суспільної моралі;

3) моніторинг, вивчення, аналіз і узагальнення ефективності заходів щодо стану боротьби з кримінальними правопорушеннями, пов’язаними з торгівлею людьми, нелегальною міграцією, а також правопорушеннями у сфері суспільної моралі, у межах

до “Контрольного списку другої групи” (Tier 2 Watch List) належать країни, уряди яких не повною мірою дотримуються мінімальних стандартів TVPA, але докладають до цього певних зусиль. Крім того, ці країни характеризуються значним числом жертв торгівлі людьми, або суттєвим зростанням цього показника в ситуації, коли уряд не докладає достатніх зусиль для вирішення проблеми або виявлено значущу помилку у визначенні фактів торгівлі людьми, у проведенні розслідувань, чи вжитих заходах щодо попередження; несправедливі вироки суду; приховування фактів;

до “Третьої групи” (Tier 3) належать країни, що не докладають помітних зусиль для дотримання мінімальних стандартів TVPA.

До країн, віднесених до “Третьої групи”, можуть бути задіяні певні санкції з боку Уряду США, який може призупинити або скасувати допомогу країні (за винятком гуманітарної) чи заявити про незгоду на отримання країнами допомоги Міжнародного валютного фонду і Світового банку [3].

компетенції прогнозування криміногенної ситуації в державі і своєчасне інформування керівництва Національної поліції України та інших органів державної влади із зазначених питань [5].

Крім того, створено підрозділи БЗПТЛ Національної поліції України в обласних відділах поліції ГУ НП. Також у кожній місцевій (районній) державній адміністрації визначено структурний підрозділ, відповідальний за проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми; налагоджено тісну співпрацю з міжнародними та громадськими організаціями, які працюють у сфері попередження та протидії торгівлі людьми.

Законодавством визначено головний державний структурний підрозділ – Міністерство соціальної політики України – який є національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми; відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері протидії торгівлі людьми, викорінення передумов торгівлі людьми, зокрема щодо попередження насильства в сім'ї та дискримінації за ознакою статі, підвищення рівня обізнаності щодо протидії торгівлі людьми, координацію та контроль за діяльністю закладів допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми тощо.

Положеннями затвердженого Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.12 р. № 417), передбачено, що особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, може подати до місцевої державної адміністрації за місцем перебування заяву про встановлення відповідного статусу [6].

За результатами розгляду заяви та інших матеріалів справи, Міністерство соціальної політики України приймає рішення про встановлення або відмову у встановленні статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми. У разі прийняття рішення про відмову у встановленні статусу, таке рішення може бути оскаржене у судовому порядку.

Своєю чергою, заступник Міністра соціальної політики Наталія Федорович під час зустрічі з дипломатом політичного відділу Посольства США в Україні Марком Муррі зазначила, що “якщо протягом 2012 – 2017 років було встановлено статус жертви торгівлі людьми 375 особам, то за півроку 2017 року – 101-й особі. Йдеться насамперед про людей, які зазнали трудової та сексуальної експлуатації, примушені були займатися жебракуванням чи зазнали іншого виду експлуатації” [3].

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є основним виконавцем заходів з надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, і на яких покладені функції зі здійснення оцінки потреб постраждалої особи, розробки плану її реабілітації, координації та контролю за його виконанням. Також допомогу постраждалі особи можуть отримати в територіальних центрах соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Довідка про статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, є підставою для реєстрації в територіальних органах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань міграції за місцем проживання особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Особа, яка постраждала від торгівлі людьми на території України та громадяни України, які постраждали від торгівлі людьми на території іншої держави, мають рівні права.

Отже, особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до державної адміністрації за допомогою.

Торгівля людьми розвивається надзвичайно стрімкими темпами, вона не визнає державних кордонів, не робить різниці між багатими і бідними країнами. Прибутки від

неї щорічно приносять кримінальним угрупованням мільярди доларів. Людей експлуатують у домашньому господарстві і виробництві, торгівці переходять до вербування у сільську місцевість, поширюється внутрішня торгівля та змінюються шляхи вивезення. Сьогодні у пошуках кращої долі з країни їдуть тисячі людей. За статистикою, потенційними емігрантами з України є нині більшість молодих людей, які просто не бачать свого майбутнього в Україні. Проте, яка кількість з них щорічно стає жертвами торгівлі людьми, потрапляючи шляхом насильства чи введення в оману в тенета кримінальних структур, нелегальну секс-індустрію, працює на важких роботах, примусово стає найманцями й сурогатними матерями, продається на органи, сказати неможливо, адже це суто тіньовий бізнес.

Здається, що пропозиція цілком пристойної роботи за кордоном – це саме той шанс, який надасть людині можливість змінити життя на краще, проте, коли вона так думає – нею легше керувати і, як наслідок, така людина доволі просто може потрапити на гачок до торговців людьми.

Варто розуміти, що не маючи відповідної освіти та високої кваліфікації, не володіючи іноземною мовою, отримати хорошу роботу за кордоном практично неможливо.

Відомі тисячі прикладів, коли заробітки виявляються мізерними, а насильство та безпорадність – вагомими. І, якщо пощастить повернутися додому, людина, як і раніше, приречена на бідність, стає хворою, зламаною психічно й фізично.

Сьогодні важливим вбачається посилення співпраці активних представників громадянського суспільства та уповноважених органів держави на місцях, особливо в прикордонних областях. Всі ми маємо бути уважними та обережними.

В рамках реалізації проекту “Поширення Національного механізму взаємодії суб’єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в Україні”, який впроваджується Громадською організацією “Фундація “Гармонізоване суспільство” [7] за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні та уряду Канади, у період з 01.06.16 р. по 01.05.17 р. було проведено соціологічне дослідження з метою визначення вразливості до торгівлі людьми та рівня обізнаності щодо явища торгівлі людьми населення Київської області (усього було опитано 250 респондентів у 25 районах Київської області).

Основним завданням проведених заходів було: виявлення думок про наявні факти насильства та порушення прав людини, підвищення обізнаності пересічних громадян щодо проблеми торгівлі людьми; викорінення у населення стереотипів у сфері торгівлі людьми.

При опитуванні пересічних громадян були розроблені та розраховані 6 індикаторів обізнаності щодо торгівлі людьми та вразливості: рівень обізнаності щодо поняття рабства; рівень обізнаності з різними формами торгівлі людьми; рівень схильності до ризикованої поведінки (рівень бажання виїхати за кордон на заробітки); рівень обізнаності щодо способів захистити себе від потрапляння в ситуації торгівлі людьми (профілактичні заходи); рівень оцінки ризику потрапляння в ситуації торгівлі людьми; рівень небезпечності оточення; рівень обізнаності з тим, куди звертатися, якщо потрапили в ситуацію торгівлі людьми.

На підставі результатів проведеного дослідження було зроблено висновок, що чинником, який провокує потенційну недооцінку населенням районів Київської області ризиків і ситуацій, які можуть призводити до торгівлі людьми, є погіршення соціально-економічної ситуації в країні.

Узагальнюючи результати проведених анкетувань, можна дійти висновку, що пересічні громадяни мають опосередковане уявлення про проблему торгівлі людьми.

Проблема торгівлі людьми сприймається ними як певне соціальне явище, яке пов'язане здебільшого з властивостями окремого соціуму. Більшість опитаних оцінюють це явище як негативне і пов'язують його з іншими протиправними діями, але не можуть чітко встановити зв'язок між ними. Більшість опитаних всіх категорій знають про випадки, коли людей примушують жебракувати або продають для цієї мети, а також принижують людину як фізично, так і морально. Також відносно високим є рівень знання про ситуації сексуальної експлуатації, продажу для вилучення органів і трудової експлуатації. Найрідше ж респонденти чули про ситуацію примушення до участі у воєнних конфліктах. Отже, більшість респондентів переконані, що торгівля людьми завжди пов'язана з трансплантацією органів, примушуванням до жебрацтва, приниженням людини (фізичним, моральним) і сексуальною експлуатацією. Незначна частина опитаних готова їхати за кордон на заробітки навіть за чітких умов контракту. Таким чином, можемо стверджувати, що більшість респондентів мають бажання працювати у своїй країні.

Опитування не виявило чіткої залежності між віком осіб, їх освітнім рівнем і місцем проживання (районом Київської області та типом поселення) щодо обізнаності стосовно торгівлі людьми.

Респондентами наголошувалося на необхідності проведення профілактичних заходів освітнього, інформаційного характеру, посилення взаємодії державних органів і громадськості у справі протидії торгівлі людьми.

Так, більшість опитаних мешканців Київського регіону виявилися обізнаними щодо профілактичних заходів, зокрема це: посилення контролю за фірмами, які відправляють наших співвітчизників за кордон; підвищення рівня життя населення, а також оплати праці; створення Всеукраїнського центру трансплантації органів; контроль за умовами праці з метою уникнення знуцання та насильства з боку роботодавців; підвищення рівня економіки країни й соціально-економічного становища, соціальних стандартів; інформування населення щодо проблеми торгівлі людьми через ЗМІ, телебачення, мережу Інтернет; освітні заходи в навчальних закладах; створення прозорих умов виїзду на роботу за кордон; забезпечення можливості отримувати за кордоном легальну роботу; посилення ролі сім'ї у вихованні молоді; демонстрація відеороликів, контактів організацій, які надають допомогу постраждалим від торгівлі людьми; посилення контролю з боку поліції; організація зустрічей з жертвами; інформування населення щодо проблеми торгівлі людьми через рекламні банери на вулицях міста, створення форумів у мережі Інтернет, проведення заходів на рівні районів; створення служб по боротьбі з работорговцями та розширення повноважень вже існуючих органів, посилення покарання (пожиттєве ув'язнення торговців).

З огляду на це, важливо, щоб держава заохочувала своїх громадян і створювала робочі місця й належні умови праці всередині країни, з тим, щоб уникнути відтоку робочої сили за кордон. Доцільним вбачається проведення лекцій, семінарів, тренінгів, презентацій, конференцій; виявлення організацій, що займаються викраденням людей; посилення контролю за сім'ями, в яких батьки можуть примушувати дітей до жебракування; контроль за перебуванням співвітчизників за кордоном; посилення контролю при перетині кордону; організація масових заходів з метою привернення уваги до цієї проблеми та боротьби з нею; проведення соціологічних опитувань з метою виявлення рівня обізнаності населення щодо цієї проблеми, а також можливих ризиків потрапляння в торгівлю людьми; проведення профілактичних бесід у навчальних закладах, інформаційно-роз'яснювальних заходів серед населення; посилення контролю за виконанням Державної програми протидії торгівлі людьми та розробкою відповідних

регіональних програм; розповсюдження номерів телефонів “гарячих ліній”, куди можуть звернутися особи, постраждалі від торгівлі людьми, та ін.

Результати дослідження свідчать, що більшість людей має знайомих, які б потрапляли у тенета торгівців людьми. На жаль, дослідженням було встановлено, що більшість мешканців районів Київської області (в окремих районах жоден з опитаних взагалі не володіє такою інформацією) є недостатньо поінформованими з приводу того, куди можна звернутися за допомогою у випадку торгівлі людьми. На нашу думку, зазначене свідчить про низький рівень роботи державних органів, задіяних у НМВ, на рівні районів.

Своєю чергою, опитування підтвердило необхідність реалізації заходів, передбачених Законом України “Про протидію торгівлі людьми” та Державною соціальною програмою протидії торгівлі людьми на період до 2020 року щодо роботи з населенням по попередженню та виявленню причин та умов поширення випадків торгівлі людьми.

Проведене дослідження сприяло підвищенню рівня поінформованості щодо заходів із запобігання торгівлі людьми, ролі міжнародних і громадських організацій, місцевих державних адміністрацій.

Ми поділяємо слушну думку В.І. Дубини, що стратегія протидії торгівлі людьми має передбачати три напрями: а) підвищення рівня обізнаності громадськості, жінок групи ризику; б) удосконалення законодавства та правоохоронних дій; в) надання допомоги потерпілим і потенційним жертвам. Профілактична діяльність працівника підрозділу БЗПТЛ НП України щодо запобігання торгівлі людьми здійснюється в межах трьох основних аспектів: а) недопущення вчинення каузальних фактів торгівлі людьми; б) попередження фактів вчинення торгівлі людьми іншими особами, аналогічних тому, який розслідується; в) профілактика “ймовірних” фактів торгівлі людьми, таких, які можуть бути вчинені за наявності певних умов. Водночас оперативно-розшукову профілактику таких протиправних явищ слід поділити на загальну та індивідуальну. Першочергове значення для попередження торгівлі людьми підрозділами БЗПТЛ НП України має своєчасне виявлення осіб, які потенційно можуть учинити злочини, пов’язані з торгівлею людьми, або готуються до їх учинення, а також здійснення відповідної профілактичної роботи [8, с. 248-249].

Варто зазначити, що ефективна протидія відповідному явищу потребує належної взаємодії підрозділів БЗПТЛ Національної поліції України з іншими суб’єктами протидії торгівлі людьми, а також правоохоронними органами інших країн. На цьому наголошують також розробники Науково-практичного коментаря до Закону України “Про протидію торгівлі людьми”: “актуальним є питання налагодження співпраці з поліцейськими та спеціальними органами зацікавлених іноземних держав шляхом підписання відповідних міжнародних угод, розробки механізмів інформаційного обміну як між правоохоронними структурами в Україні, так і правоохоронними органами зарубіжних країн. Усе це вимагає комплексної взаємодії різних установ та зацікавлених сторін як у межах однієї країни, так і між відповідними країнами, що охоплює органи поліції, судового переслідування, програми підтримки жертв та захисту свідків і засобів масової інформації” [9, с. 166].

Висновки.

Підсумовуючи, можна зробити висновок про необхідність більш широкої інформаційної роботи, зокрема щодо можливостей та доступності допомоги постраждалим – жертвам торгівлі людьми, а також можливих ризиків і шляхів їх мінімізації. Проведення подібних соціологічних досліджень наразі є вкрай важливим і

необхідним, оскільки дозволяє вивчити оцінку населенням ситуації з торгівлею людьми на рівні окремих районних центрів чи навіть окремого села. Думка пересічних громадян є відображенням місцевої ситуації у сфері протидії торгівлі людьми та сприяє визначенню шляхів поширення інформації на місцевому рівні, оцінці рівня взаємодії всіх суб’єктів НМВ у Київській області.

В цілому, результати, отримані в ході соціологічного опитування, підтверджують підвищення рівня обізнаності пересічних громадян щодо відповідної проблеми, викорінення у населення стереотипів у сфері торгівлі людьми.

На жаль, при всій своїй актуальності проблема торгівлі людьми не знайшла сьогодні достатнього усвідомлення на рівні окремих людей. Своєю чергою, налагодження взаємодії підрозділів БЗПТЛ Національної поліції України з іншими суб’єктами протидії торгівлі людьми як всередині країни, так і з правоохоронними органами зарубіжних країн сприятиме ефективній протидії цьому небезпечному явищу як найнебезпечнішій формі порушення прав людини в сучасному світі.

Використана література

1. Дубина В.І. Аналіз діяльності підрозділів боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми, МВС України у період з 2005 по 2014 роки // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 2. – С. 33-41.

2. Торговля людьми. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki>

3. Україна зробила значний поступ у сфері протидії торгівлі людьми за останній рік та перейшла на вищий щабель в рейтингу країн, який складає Державний департамент США. – (Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України, 28.06.17 р.). – Режим доступу : <http://www.msp.gov.ua/news/13524.html>

4. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20.09.11 р. № 3739-VI. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

5. Департамент боротьби зі злочинами, пов’язаними з торгівлею людьми Національної поліції України. – (Офіційний веб-сайт Національної поліції України). – Режим доступу : <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1819459>

6. Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.12 р. № 417. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF>

7. Сайт Громадської організації “Фундація “Гармонізоване суспільство”. – Режим доступу : <https://fundacia.org.ua/index.php/doslidjenua>

8. Дубина В.І. Запобігання торгівлі людьми оперативними підрозділами національної поліції України // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2016. – № 1(11). – С. 240-251.

9. Науково-практичний коментар до Закону України “Про протидію торгівлі людьми” / кол. авторів ; за заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко, О.М. Литвинова. – К. : Агентство “Україна”, 2013. – 182 с.

~~~~~ \* \* \* ~~~~~